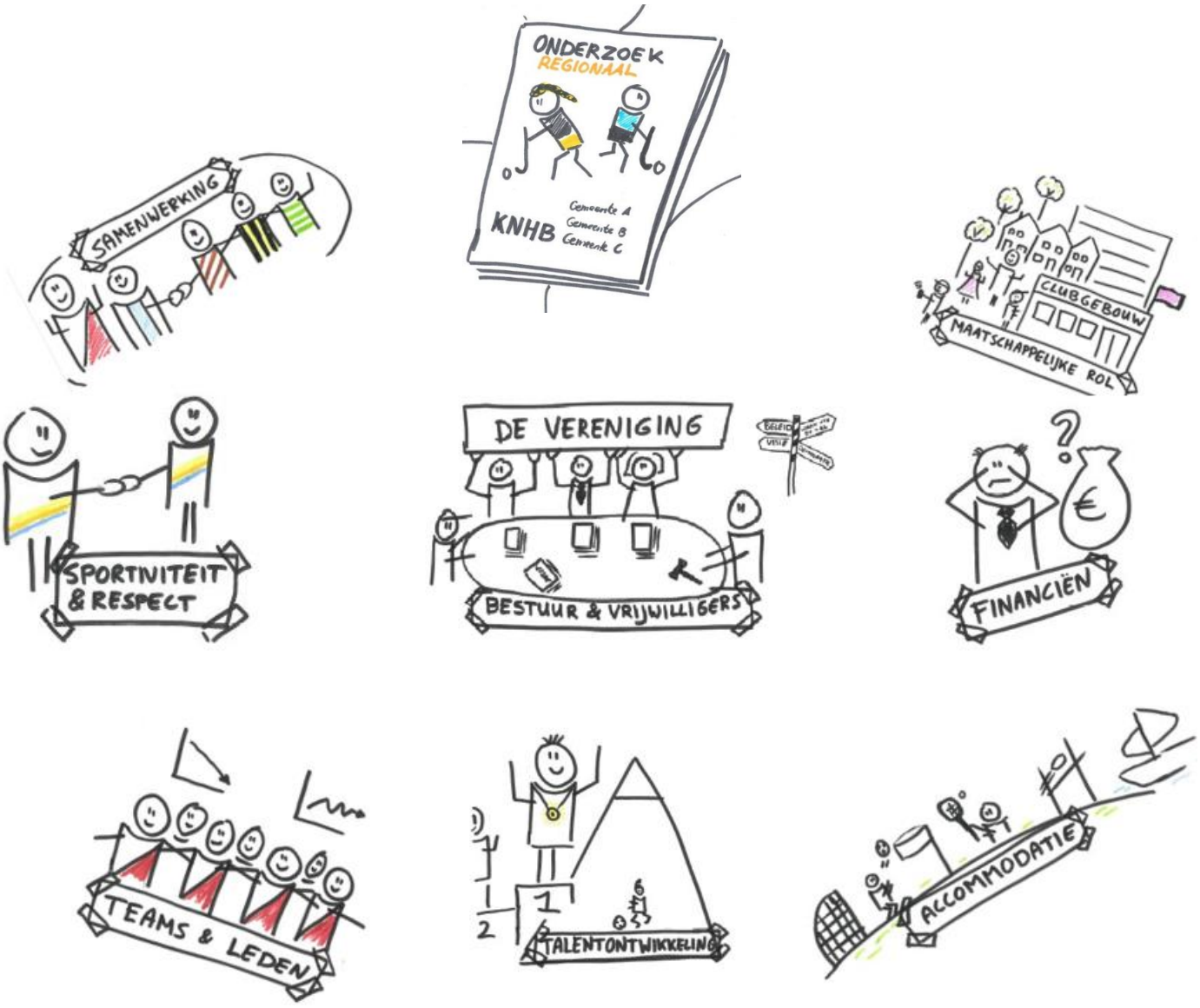
BUITENKANS

BELEID BUITENSPORT

GEMEENTE ‘S-HERTOGENBOSCH

Inhoudsopgave

Samenvatting ... 3
1. Inleiding ... 5
1.1 Aanleiding en uitgangspunten ... 5
1.2 Aanpak ... 5
1.3 Definitie buitensport ... 6
1.4 Onderzoek instandhouding sportaccommodaties ... 6
1.5 Leeswijzer ... 6
2. Maatschappelijke rol ... 7
2.1 Wat kan de vereniging voor de wijk betekenen? ... 7
2.2 Wat kan de wijk voor verenigingen betekenen? ... 7
2.3 Acties ... 7
3. Samenwerking ... 8
3.1 Acties ... 8
4. Bestuur en vrijwilligers ... 9
4.1 Kwalitatief en kwantitatief voldoende vrijwilligers ... 9
4.2 Visie en rol verenigingsondersteuning ... 9
4.3 Regionale rol verenigingsondersteuning ... 9
4.4 Acties ... 9
5. Financiën ... 10
5.1 Regelruimte voor ondernemende verenigingen ... 10
5.2 Jeugdsportsubsidie ... 10
5.3 Sportinvesteringsfonds ... 10
5.4 Voorfinanciering ... 10
5.5 Veranderingen Sportbesluit ... 11
5.6 Huurtarieven ... 11
5.7 Acties ... 11
6. Accommodatie ... 12
6.1 Multifunctionaliteit ... 12
6.2 Openbaar gebruik ... 13
6.3 Verduurzaming ... 13
6.4 Gezondheidsaspecten ... 14
6.5 Buitensportverenigingen algemeen ... 14
6.6 Tennisverenigingen ... 15
6.7 Hockeyverenigingen ... 15
6.8 Voetbalverenigingen ... 16
6.9 Acties ... 21
7. Conclusies en acties ... 22
7.1 Conclusies ... 22
7.2 Acties ... 23
Bijlagen (separaat toegevoegd) ... 23
I Samenvatting inventarisatie ... 23
II Verslag Innovatiecafé 2 juni 2017 ... 23
III Capaciteitsbehoefte voetbalverenigingen ... 23
IV Ontwikkeling capaciteitsbehoefte voetbalverenigingen ... 23

SAMENVATTING

In 2014 is de Sportvisie *"Sportief Samen Verder"* vastgesteld. Op een aantal thema's is verdere uitwerking gewenst. Verenigingen vragen zich af hoe ze met de uitdagingen van de huidige tijd om moeten gaan. Ons college heeft daarom besloten om met de buitensportverenigingen en andere betrokkenen te onderzoeken hoe de maatschappelijke rol van verenigingen zich verder zou kunnen ontwikkelen en hoe de capaciteit van de complexen optimaal benut kan worden. Hierbij is een intensief en interactief proces met alle buitensportverenigingen doorlopen.
Het draagvlak en de inhoud zijn daarbij belangrijker geweest dan de snelheid. Of zoals Johan Cruijff al zei: *"Als je sneller wilt spelen kun je wel harder lopen maar in weze bepaalt de bal de snelheid van het spel".* Tijdens het proces zijn er discussies ontstaan over specifieke thema's, zoals accommodatie vraagstukken bij de voetbalverenigingen.

De uitgangspunten voor deze nota zijn gebaseerd op de Sportvisie "Sportief Samen Verder" en het Beleid kunstgrasvelden (2009). Een van de actiepunten uit de sportnota "Sportief Samen Verder" is het streven naar een goede spreiding van de sportvoorzieningen over de stad om zo een passend mogelijk sportaanbod te borgen dat goed bereikbaar en toegankelijk is. In deze nota buitensport: "Buitenkans" wordt dit streven verder aangevuld met de uitgangspunten:

a) De groei van een vereniging te faciliteren wanneer deze te verklaren is door de ontwikkeling van de sport danwel de demografische ontwikkeling van haar verzorgingsgebied;
b) De aanleg van kunstgras te bezien op basis van de totaal beschikbare wedstrijd- en/of trainingscapaciteit.
c) De gebruiksmogelijkheden van sportaccommodaties daar waar wenselijk en mogelijk te verruimen ten behoeve van het versterken van de maatschappelijke waarde van sport.

Op basis van alle interviews en bijeenkomsten komen we tot vijf thema's, te weten: maatschappelijke rol van de vereniging, samenwerking, bestuur & vrijwilligers, financiën en accommodatie. Per thema staan de acties omschreven.

Alle sportverenigingen, hoe groot of klein ook, hebben vanuit hun bestaan al een maatschappelijke rol en waarde. De vraag is hoe groot die waarde precies is en hoe deze beter benut kan worden. Door beleidsdoelstellingen van sport meer af te stemmen en te integreren met andere beleidsterreinen - zoals gezondheid, sociale activatie, voorkomen schooluitval, eenzaamheid, etc.- kan de maatschappelijke waarde van de sportvereniging beter benut en vergroot worden. Bij het verder ontwikkelen van de maatschappelijke rol van verenigingen moet er nadrukkelijk aandacht zijn voor de impact op de vrijwilligersinzet en de effecten op de corebusiness van verenigingen. Via pilots willen we hier ervaringen mee opdoen.

Verenigingen zien zelf in samenwerking kansen, bijvoorbeeld bij inkoop en administratie.
Een punt van zorg is wel in hoeverre de verenigingen zich voor langere termijn committeren aan duurzame samenwerkingsverbanden.
De gemeente wil de samenwerking tussen verenigingen actief ondersteunen. Daarvoor wordt binnen de bestaande ruimte, extra prioriteit ingezet op het ondersteunen en aanjagen van samenwerkingstrajecten. Ook van de verenigingen verwachten wij daarin een bijdrage en eigenaarschap. Door meer samen te werken kunnen verenigingen ook gestimuleerd worden om na te denken over hun eigen rol en bestaansrecht.

Een goed bestuur & vrijwilligers zijn onmisbaar voor de verenigingen. Een hele verantwoordelijkheid die veel aandacht vraagt van de verenigingen en waarbij het blijft draaien om mensenwerk. In de wijken waar behoud en creëren van vitale verenigingen van extra sociaal-maatschappelijk belang is, wordt gerichte ondersteuning ingezet.
De inzet is maatwerk en hangt af van de potentie en de wil van de ontvangende vereniging. Ook onderzoeken we of er kansen liggen voor regionale samenwerking bij verenigingsondersteuning.

Verenigingen krijgen het financieel steeds lastiger. In coproductie met de verenigingen wordt er gezocht naar nieuwe ideeën die regelruimte en extra financiële ruimte oplevert voor ondernemende verenigingen. We onderzoeken de effectiviteit van de huidige jeugdsportsubsidie. Ook kijken we naar de kansen van een sportinvesteringsfonds om investeringen in accommodaties mogelijk te maken en de exploitatielast van verenigingen te verminderen.

Er zijn kansen en knelpunten op het gebied van sportaccommodaties. In de nieuwe omgevingswet maakt gezondheid integraal onderdeel uit van de omgevingsvisie. Sport en bewegen kan daar een bijdrage aan leveren. Dat vraagt extra aandacht voor de multifunctionaliteit, duurzaamheid en toegankelijkheid van de sportcomplexen.
De capaciteits- en toekomstvraagstukken voor zowel *tennis*- en *hockeyverenigingen* worden in samenwerking met betrokken bonden en eventueel buurgemeenten onderzocht.

In de gemeente ’s-Hertogenbosch bestaat een overcapaciteit aan wedstrijdvoetbalvelden. Op sommige complexen is er een overschot en op andere een tekort. Het tekort aan wedstrijdvelden is in samenwerking op te lossen. Bij twee verenigingen (CHC en OSC’45) kunnen wedstrijdvelden worden afgestoten.
Het tekort aan trainingsvelden kan niet door het gebruikmaken van elkaars complexen geheel worden opgelost. Op basis van het huidige ledenaantal en de verwachte demografische ontwikkelingen is het wenselijk om (op termijn) bij zes verenigingen een natuurgrasveld om te zetten naar kunstgras. Het gaat om OJC Rosmalen, FC Engelen, Emplina, EVVC, BLC en Wilhelmina.
De financiële consequenties van de aanleg van nieuwe faciliteiten betrekken we samen met de resultaten van het onderzoek naar de instandhouding sportaccommodaties, bij de integrale afweging voor de voorjaarsnota 2019 en MIP 2019-2022.

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding en uitgangspunten

Vanuit de Sportvisie “Sportief Samen Verder” (2014) hebben wij gewerkt aan een verdere uitwerking van de buitensport. In de Sportvisie zijn vijf pijlers genoemd: ontwikkeling van sportwijken, sportieve infrastructuur, mensen en organisaties, samenwerking en topsport. De relatie tussen de pijlers van de visie en deze nota is als volgt weer te geven:

Onderdelen Sportvisie	H	Uitwerking in Nota Buitensport
Sportwijken	2 6.1 6.2	Maatschappelijke rol Multifunctionele accommodaties Openbaar gebruik accommodaties
Samenwerking	3	Samenwerking
Mensen en organisaties	4 5	Bestuur & vrijwilligers Financiën
Sportieve infrastructuur	6	Accommodaties
Topsport (incl. evenementen)	n.v.t.	Komt niet terug in deze nota

Veel verenigingen vragen zich af hoe ze met de uitdagingen van de huidige tijd om moeten gaan. Op 24 maart 2015 heeft ons college besloten om samen met de buitensportverenigingen en andere betrokkenen te onderzoeken:

- Hoe de maatschappelijke rol van de buitensportverenigingen zich verder zou kunnen ontwikkelen;
- Hoe de capaciteit van de complexen optimaal benut kan worden.

De nota “Beleid kunstgrasvelden ’s-Hertogenbosch” uit 2009 geeft enkel richtlijnen over hoe om te gaan met de capaciteit van complexen. Om antwoord te kunnen geven op hedendaagse dilemma’s en uitdagingen, is in gezamenlijkheid gezocht naar een nieuw houvast voor verenigingen en gemeente. Deze nota is een weerslag van deze zoektocht.

De uitgangspunten voor deze nota zijn gebaseerd op de Sportvisie “Sportief Samen Verder” en het Beleid kunstgrasvelden. Een van de actiepunten uit de sportnota “Sportief Samen Verder” is het streven naar een goede spreiding van de sportvoorzieningen over de stad om zo een passend mogelijk sportaanbod te borgen dat goed bereikbaar en toegankelijk is. In deze nota buitensport: “Buitenkans” wordt dit streven verder aangevuld met de uitgangspunten:

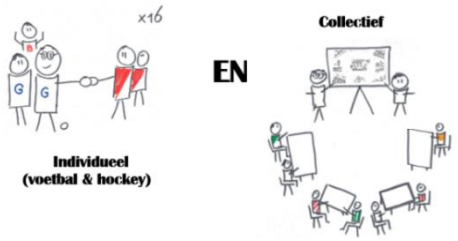
a) De groei van een vereniging te faciliteren wanneer deze te verklaren is door de ontwikkeling van de sport danwel de demografische ontwikkeling van haar verzorgingsgebied;
b) De aanleg en uitname van (kunst)grasvelden te bezien op basis van de totaal beschikbare wedstrijd- en/of trainingscapaciteit.
c) De gebruiksmogelijkheden van sportaccommodaties daar waar wenselijk en mogelijk te verruimen ten behoeve van het versterken van de maatschappelijke waarde van sport.

Deze uitgangspunten zijn belangrijk bij de uitwerking van de vijf thema’s: maatschappelijke rol van de vereniging, samenwerking, bestuur & vrijwilligers, financiën en accommodatie.

1.2 Aanpak

Deze nota is als volgt tot stand gekomen:

- In de periode juni 2015 – februari 2016 zijn intensieve gesprekken gevoerd met de voetbal- en hockeyverenigingen. In bijlage 1 hebben wij een samenvatting van deze gespreksronden opgenomen.
- In november 2016 is er een collectieve bijeenkomst geweest voor alle andere buitensportverenigingen. De resultaten van de intensieve gesprekken zijn gedeeld. Ook is bekeken wat wel en niet geldt voor de andere buitensportverenigingen.

- In juni 2017 is een innovatiecafé gehouden, waarin kansen en knelpunten van voetbalverenigingen zijn besproken met verenigingen, KNVB, welzijnsorganisatie Divers, leden van de raadscommissie MO en ambtenaren. Hierbij zijn, aan de hand van thema's (maatschappelijke rol van de vereniging, samenwerking, bestuur & vrijwilligers, financiën en accommodatie) kansen en knelpunten benoemd en prioriteiten aangegeven. In bijlage 2 hebben wij een samenvattend verslag opgenomen. Gebaseerd op onze ervaringen, gaan wij er vanuit dat de conclusies uit het innovatiecafé in grote lijnen ook gelden voor andere buitensportverenigingen.

Daarnaast hebben er diverse terugkoppelmomenten en overleggen plaatsgevonden, zoals bijvoorbeeld het voorzittersoverleg voetbal. In het proces van totstandkoming van deze nota is veel tijd ingeruimd om alle belanghebbenden ruim de kans te geven hun input te geven. De gemeenteraad is hierover met regelmaat geïnformeerd.

Het resultaat is een aantal concrete ideeën en acties waarmee we samen met de verenigingen aan de slag kunnen alsook meer inzicht in de benodigde veldbehoefte en het optimaliseren van het gebruik van de buitensportcomplexen.

1.3 Definitie buitensport

Er zijn veel activiteiten die in de buitenlucht plaatsvinden. De buitensporten die in onze gemeente worden beoefend en onder deze nota vallen zijn: voetbal, hockey, tennis, rugby, handboog (ook binnen), pétanque, honk- en softbal, korfbal, motorcross, handbal, beachvolleybal, ruitersport, atletiek, golf, wielersport en watersporten. Voor handboog, korfbal en handbal geldt overigens dat wij deze ook als binnensport zien.

Het sporten in de openbare ruimte en de urban-sporten zijn niet meegenomen in deze nota. Natuurlijk vragen deze onderwerpen wel om een goede samenhang en afstemming met het ontwerpen en beheren van de openbare ruimte. Ook gaan we niet nader in op buitensporten die (nu) niet in de gemeente zijn gevestigd en recreatieverenigingen zoals volkstuin-, hondensport- en hengelsportverenigingen. Een aantal onderwerpen uit deze nota kunnen desalniettemin ook voor die verenigingen van toepassing zijn.

1.4 Onderzoek instandhouding sportaccommodaties

In het najaar van 2017 wordt een onderzoek uitgevoerd naar de instandhouding van sportaccommodaties. Hoewel een aantal sportvoorzieningen toe zijn aan vervanging en/of renovatie, zijn hiervoor in de gemeentelijke begroting nog geen middelen beschikbaar. Het onderzoek gaat de knelpunten in beeld brengen en oplossingsrichtingen inventariseren. Mogelijke investeringen in buitensportaccommodaties worden samen met de resultaten van het onderzoek naar de instandhouding sportaccommodaties voor integrale afweging en besluitvorming bij de voorjaarsnota 2019 en MIP 2019-2022, aan de gemeenteraad voorgelegd.

1.5 Leeswijzer

Deze nota gaat in op het doorlopen proces, de conclusies en de aanbevelingen die hieruit volgen. In hoofdstuk 2 wordt het thema "maatschappelijke rol van de sportvereniging" besproken. In hoofdstuk 3 volgt het thema "samenwerking". Het thema "bestuur en vrijwilligers" komt aan bod in hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 staat in het teken van de "financiën" en hoofdstuk 6 gaat over het thema "accommodatie". Tot slot komen de conclusies en acties aan bod in het zevende en laatste hoofdstuk van deze nota.

2. MAATSCHAPPELIJKE ROL

Verenigingen, hoe groot of klein ook, hebben vanuit het gegeven dat ze bestaan al een belangrijke maatschappelijke rol en waarde. De gemeente, welzijnsinstellingen maar ook de verenigingen zelf zijn echter van mening dat de maatschappelijke rol en waarde groter kan worden en er dus meer maatschappelijke waarde gecreëerd kan worden. De ideeën hierover beperken zich vooralsnog over het breder inzetten van de accommodatie.
Dit komt mede omdat verenigingen zuinig zijn op hun vrijwilligers. Zij willen hun vrijwilligers vooral inzetten op de eigen kernactiviteit(en). Om daar waar maatschappelijke winkansen liggen deze ook te kunnen verzilveren, is het nodig om die verenigingen daarbij te ondersteunen.

2.1 Wat kan de vereniging voor de wijk betekenen?

Zowel op hun accommodatie als met hun activiteiten kan de vereniging meerwaarde betekenen voor de omliggende wijken en buurten. Denk alleen al aan de jeugd die wekelijks kan sporten, of aan zomerkampen en buurtactiviteiten. Maar ook het plaatsen van zonnecollectoren op de accommodatie waarvan de stroom ten goede komt aan de wijk zou een optie kunnen zijn.
De vereniging is een plek waar culturele verschillen overbrugd kunnen worden. Soms kan de vereniging zelfs de taak van de buurt- of gemeenschapshuizen overnemen. Ook combinaties met commerciële activiteiten zijn denkbaar en kunnen interessant zijn. De vereniging kan daar mogelijk financieel voordeel mee halen en soms nieuwe leden aantrekken. Kortom; de vereniging kan meer gaan betekenen voor de gemeenschap en voor haar eigen leden. Ook wordt dan de accommodatie beter en meer multifunctioneel gebruikt.

2.2 Wat kan de wijk voor verenigingen betekenen?

In iedere wijk wonen mensen die geen lid zijn van de sportvereniging, maar potentieel wel iets voor de vereniging zouden kunnen betekenen. Daarbij zitten ook eenzame mensen (die mogelijk als kantinemedewerker juist onder de mensen komen), mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt (die bij de vereniging klusjes doen en zo weer werkervaring opdoen) en scholieren en studenten (die via klussen en stages in het kader van hun studie ervaring kunnen opdoen).

Tijdens het innovatiecafé is als een kans benoemd het feit dat de professionele kennis in de wijk aanwezig is die ook voor de ambities en activiteiten van de sportvereniging ingezet zou kunnen worden en omgekeerd. Denk daarbij aan jongeren- en opbouwwerkers, welzijns- en zorgprofessionals. Om dit idee te toetsen en uit te werken is overleg nodig tussen verenigingen en instanties en instellingen waarbij die professionals in dienst zijn. Het team verenigingsondersteuning kan dit overleg faciliteren. Natuurlijk vraagt dit van de sportvereniging dat ook zij daar voldoende tijd en energie aan moeten kunnen besteden.

We willen met verenigingen die daar aan toe zijn en ambitie in tonen samen met partners (naast gemeente ook wijk- en dorpsraden, omwonenden, instellingen en anderen) het idee om zetten in actie, bijvoorbeeld door het starten van een pilot. Uitgangpunt is dat we de kosten van een pilot willen dekken binnen bestaande budgetten. Dit vraagt om creativiteit en ondernemerschap van alle betrokkenen. Bij deze pilots moet er nadrukkelijk aandacht zijn voor de impact op de vrijwilligersinzet en de effecten op de corebusiness van verenigingen.

2.3 Acties

- Beleidsdoelstellingen van sport beter afstemmen en integreren met andere beleidsterreinen.
- De kansen om de maatschappelijke waarde van sportverenigingen te vergroten verder onderzoeken door het starten van een pilot.

3. SAMENWERKING

Veel verenigingen zien zelf kansen in samenwerking. Verenigingen staan voor de uitdaging om, zowel op bestuurlijk als op andere niveaus van hun organisatie, de blik naar buiten te (blijven) richten. De volgende ideeën tot samenwerking zijn in beeld gekomen:

- Het delen van de goede voorbeelden en opgedane kennis in het kader van het convenant Veilig Sport Klimaat.
- Kennis uitwisseling onderling stimuleren, zowel binnen een sporttak als over sporttakken heen. Denk daarbij aan kennis over organisatorische vraagstukken, vrijwilligersbeleid, financiële uitdagingen etc.
- Een gezamenlijk inkoopplatform realiseren om daarmee kosten en tijd te besparen.
- Het opzetten van een gezamenlijke administratiebureau (voor leden en financiën), al of niet in combinatie met onderwijsinstellingen als leverancier voor kennis en menskracht.
- Het ondersteunen van initiatieven om te komen tot samenwerking en samenwerkingsverbanden tussen onder meer lokale bedrijven, amateur(voetbal)verenigingen, onderwijs en topsportorganisaties.
- Het opzetten van een gezamenlijke opleiding voor jeugdvoetbaltrainers. FC Den Bosch wil graag met de Bossche amateurvoetbalverenigingen samenwerken om het technische peil van de jeugdtrainers verder te ontwikkelen.

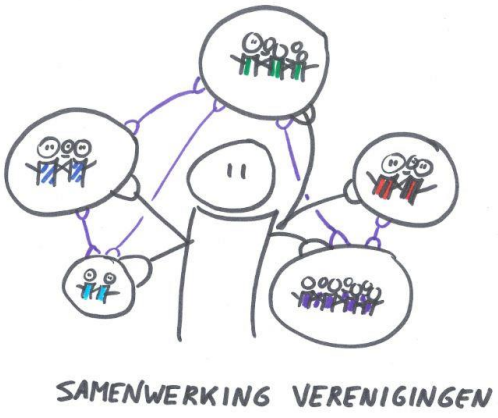
Een punt van zorg is wel in hoeverre de verenigingen zich voor langere termijn kunnen committeren aan duurzame samenwerkingsverbanden. De praktijk heeft uitgewezen dat dit soms lastig is omdat het voor verenigingen moeilijk is ver vooruit te plannen en de kosten voor de baten uit te laten gaan. Het is daarom van groot belang dat verenigingen zelf initiatief en verantwoordelijkheid nemen voor een duurzame samenwerking.

Om kansen te verzilveren, kunnen verenigingen samenwerken met team verenigingsondersteuning. Het team verenigingsondersteuning kan samenwerkingstrajecten mee ondersteunen en helpen aanjagen. Hierbij vragen wij van de verenigingen zelf ook een bijdrage. Verenigingen die op termijn bedreigd worden in hun voortbestaan kunnen het team vragen om mee na te denken over hun toekomst perspectief.

Naast de vele mogelijkheden van samenwerking blijven de verenigingen natuurlijk ook elkaars sportieve concurrenten.

3.1 Acties

- Binnen de bestaande budgettaire ruimte van team verenigingsondersteuning de samenwerking tussen verenigingen nadrukkelijk stimuleren en actief ondersteunen.

4. Bestuur en vrijwilligers

Een goed bestuur en voldoende vrijwilligers zijn onmisbaar voor iedere vereniging. Zonder vrijwilligers zou de contributie van een voetbalvereniging van 400 leden viermaal zo veel moeten zijn om alle klussen te klaren. Een vereniging heeft naast 'mankracht' ook een kwalitatief goed bestuur nodig met de juiste mensen op de juiste plek. Om daar te komen hebben sommige verenigingen ondersteuning nodig. Deze ondersteuning kan mogelijk ook regionaal ingezet worden.

4.1 Kwalitatief en kwantitatief voldoende vrijwilligers

Er zijn veel oorzaken te noemen waardoor het vinden van kwalitatief en kwantitatief voldoende vrijwilligers lastig is. Denk bijvoorbeeld aan de maatschappelijke rol die van een vereniging wordt verwacht, de toenemende individualisering en vergrijzing.
Het aangaan van deze uitdagingen zijn in eerste instantie een verantwoordelijkheid van verenigingen zelf. Toch wil de gemeente verenigingen die hier mee aan de slag willen ondersteunen bij het beantwoorden van vragen zoals: Hoe werf ik meer vrijwilligers?, het ontwikkelen van een visie op de toekomst, het bespreekbaar maken van interne conflicten, het inzichtelijk maken van de werkelijke oorzaken van complexe problematieken tot aan het vormgeven van een sponsorbeleid.

4.2 Visie en rol verenigingsondersteuning

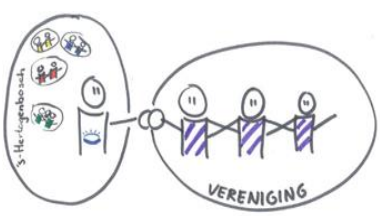
Verenigingen zorgen voor een laagdrempelig, passend en betaalbaar sport- of beweegaanbod vaak voor de eigen wijk/buurt. Het team verenigingsondersteuning willen verenigingen van binnenuit sterker maken. Daarbij zetten ze in op versterken van de kernactiviteit(en) en de organisatie. Daarbij hebben ze ook oog voor de cultuur en het probleem oplossend vermogen (strategie) van de vereniging. De vraag 'Hoe ziet jouw club er over 5 jaar uit?' eist een helder antwoord.
Verenigingen die van binnenuit sterk genoeg zijn, zijn beter in staat hun bestaansrecht voor de toekomst te borgen en over toekomstige ontwikkelingen na te denken. Alleen een goed georganiseerde vereniging zal zich open kunnen stellen voor (maatschappelijke) thema's zoals Veilig Sportklimaat, gezonde leefstijl, (wijk)participatie, verschillend aanbod en (nieuw) aanbod voor andere doelgroepen (55+ / jonge kind 0-4 jaar). Dit bevestigd het belang om de ondersteuning ook nadrukkelijk te richten op die verenigingen die belangrijk zijn voor wijken waar de sportparticipatie achter blijft, maar niet krachtig genoeg zijn om hun rol optimaal in te vullen. De rol van de vereniging is daar sociaal-maatschappelijk van extra groot belang.

4.3 Regionale rol verenigingsondersteuning

De gemeente 's-Hertogenbosch staat niet op zichzelf. We merken dat er steeds meer sporters zich niet gebonden voelen aan gemeentegrenzen. Zo spelen hockeyers uit 's-Hertogenbosch-West in de gemeenten Heusden of Vught. Andersom komen ook sporters uit andere gemeenten, sporten in 's-Hertogenbosch. De ons omliggende gemeenten kunnen niet altijd de benodigde kwaliteit aan verenigingsondersteuning bieden zoals de gemeente 's-Hertogenbosch dat kan. Een aantal verenigingen uit omliggende gemeenten ziet hier ruimte en kansen voor samenwerking. In het kader van het vergroten van de regionale samenwerking tussen gemeenten is het zinvol om de haalbaarheid van het regionaal aanbieden van verenigingsondersteuning te onderzoeken. Het team verenigingsondersteuning van de gemeente 's-Hertogenbosch wil hierbij het voortouw nemen**.**

4.4 Acties

- Ondersteuning nadrukkelijk ook richten op wijken waar behoud en creëren van vitale verenigingen van sociaal-maatschappelijk belang is.
- Onderzoeken of er kansen liggen voor regionale samenwerking bij verenigingsondersteuning.

5. FINANCIËN

Verenigingen krijgen het financieel steeds lastiger. Verenigingen willen hun begroting sluitend houden zonder hun leden op te zadelen met een hogere contributie. De sponsorbijdragen worden minder, bondscontributies en andere uitgaven vaak hoger. Daarom moeten verenigingen op zoek naar andere en nieuwe manieren om te zorgen voor een sluitende begroting.

5.1 Regelruimte voor ondernemende verenigingen

Diverse verenigingen willen graag hun accommodatie ook gebruiken om alternatieve inkomsten te zoeken zonder daarmee de plaatselijke horeca te willen beconcurreren. Huwelijk en recepties horen natuurlijk niet thuis in een sportkantine. Wel kan worden gedacht aan activiteiten zoals kleine lokale rommelmarkten, culturele bijeenkomsten of een andere maatschappelijke activiteit. Verenigingen ervaren daartoe op dit moment binnen het huidige bestemmings- en vergunningenkader belemmeringen, bijvoorbeeld in de vorm van de sluitingstijden van de kantine, beperkingen voor onderverhuur en functie beperkingen in bestemmingsplannen.
Deze belemmeringen zijn omwille van bestaande wet- en regelgeving niet eenvoudig weg te nemen. Op het moment dat aanpassing of actualisatie van wet en regelgeving aan de orde is, is het de moeite waard om kritisch te bekijken of wet- en regelgeving verruimt kan worden zodat sportaccommodaties breder ingezet kunnen worden.
Mogelijk kan in de vorm van een pilot hier ervaring mee worden opgedaan. Een kans ligt er in het traject tot invoering van de nieuwe omgevingswet waarin een van de uitgangspunten is om ruimte te bieden aan lokaal maatwerk.

5.2 Jeugdsportsubsidie

Het subsidiebedrag dat jaarlijks beschikbaar is voor de jeugdsportsubsidie (exclusief huurbijdrage huisvestingskosten zwembad en ijsbaan) is € 230.000,-. Daarvan is het afgelopen jaar ongeveer € 135.000,- naar de buitensportverenigingen gegaan. De jeugdsportsubsidie per vereniging wordt bepaald op basis van het aantal jeugdleden (minimaal 20) die uit ’s-Hertogenbosch komen.
Het doel van deze subsidie is het bevorderen van regelmatige sportdeelname van jongeren in georganiseerd verband. Veel buitensportverenigingen ervaren de jeugdsportsubsidie als waardevol. In welke mate de jeugdsportsubsidie ook daadwerkelijk leidt tot extra sportdeelname van jeugd kunnen we door de aard van de regeling niet vaststellen. Er zijn ook verenigingen die geen aanspraak kunnen maken op deze subsidie omdat ze minder dan 20 jeugdleden hebben. Enkele verenigingen geven aan dat het verrichten van extra maatschappelijke activiteiten, ook geldelijk beloond zouden moeten worden, zeker als deze activiteiten het gebruikelijke aanbod van de vereniging overstijgen. Wij gaan daarom samen met verenigingen (zowel ontvangende en niet-ontvangende) de effectiviteit van deze regeling beoordelen: voldoet deze nog als sturingsinstrument voor het gemeentelijk beleid en welke verbeteringen zijn mogelijk?

5.3 Sportinvesteringsfonds

Tijdens het innovatiecafé van 2 juni 2017 is het idee ontstaan om te werken aan een sportinvesteringsfonds. In een sportinvesteringsfonds zien verenigingen mogelijkheden om nieuwe investeringen in hun accommodatie mogelijk te maken. Met name zijn die investeringen interessant die de exploitatielasten voor de verenigingen structureel verlagen zoals de aanschaf van zonnepanelen en ledverlichting. Het vullen van een sportinvesteringsfonds zou tot stand kunnen komen middels samenwerking tussen bedrijfsleven en overheid. De aanwezigen verenigingen waren zeer enthousiast over dit idee. Daaruit is het initiatief gestart om een werkgroep het idee verder uit te laten werken. De werkgroep streeft ernaar om begin 2018 met een eerste voorstel te komen. De kennis van de bij ’S-PORT SUPPORT aangesloten bedrijven wordt daarvoor ook ingezet waar mogelijk.

5.4 Voorfinanciering

Een aantal verenigingen hebben al op korte termijn behoefte aan extra veldcapaciteit (zie hoofdstuk 6). Zij hebben de suggestie gedaan van de “voorfinanciering”. Zij geven aan dat zij financieel in staat zijn de kosten van het aanleggen van een extra kunstgrasveld tijdelijk voor te financieren onder de garantie dat de gemeente binnen enkele jaren (tussen de 1 en 5 jaar) de financiering overneemt. Dit heeft als voordeel dat verenigingen op kortere termijn al kunnen beschikken over extra veldcapaciteit

terwijl de gemeente pas later de middelen die nodig zijn voor de aanleg van een nieuw kunstgrasveld beschikbaar hoeft te hebben. Het uitwerken van deze optie is alleen zinvol op het moment dat de financiële verplichting die hiermee samenhangt binnen het geheel van de toekomstige financiële opgaven van het sportbeleid integraal is afgewogen in de voorjaarsnota 2019 en het MIP 2019-2022.

5.5 Veranderingen Sportbesluit

De cijfers zoals genoemd in deze nota zijn gebaseerd op het uitgangspunt dat het huidige Sportbesluit onverminderd van kracht is. Door het Sportbesluit is er 6% btw verschuldigd over de gebruikersvergoedingen (huur), maar kan de btw op de investeringen (meestal 21%) volledig in aftrek worden gebracht. Het Sportbesluit staat echter wel nadrukkelijk op de landelijke politieke agenda. Onder druk van Europese wetgeving gaat de Nederlandse regering het sportbesluit aanpassen. Wanneer hier wijzigingen gaan plaatsvinden, kan het gevolg zijn dat de BTW op sportaccommodaties niet langer aftrekbaar is en daarmee kostprijsverhogend gaat werken. De in de nota opgenomen bedragen houden hier vooralsnog geen rekening mee.

5.6 Huurtarieven

De huurtarieven sportvelden van de gemeente ’s-Hertogenbosch zijn in vergelijking met andere B5-gemeenten aan de lage kant. Het lage tarief heeft voor de verenigingen het voordeel dat zij de contributie voor haar leden laag kunnen houden.

In de voorjaarsnota 2018 is aangekondigd dat het beschikbare budget naar verwachting ontoereikend is om de bestaande sportaccommodaties in de toekomst voldoende te onderhouden. Het eventueel verhogen van huurtarieven zou een van mogelijkheden kunnen zijn om een bijdrage te leveren aan de oplossing voor dit vraagstuk en dient daarom betrokken te worden bij de discussie over de bredere financiële opgave van de sportaccommodaties.

5.7 Acties

- Het starten van een pilot om meer ondernemerschap van verenigingen mogelijk te maken.
- Effectiviteit huidige jeugdsportsubsidie evalueren.
- Een werkgroep met diverse betrokken partijen onderzoekt de mogelijkheden tot het vormen van een sportinvesteringsfonds.

6. ACCOMMODATIE

Op het gebied van accommodaties zijn er enkele kansen en knelpunten:

1. Ontwikkeling van multifunctionele velden en gebouwen: bestemmingsplannen en vergunningen bieden soms onvoldoende ruimte;
2. Openbaar gebruik van sportcomplexen: wat zijn de gevolgen voor het dagelijks beheer en wat zijn evt. fiscale gevolgen?;
3. Verduurzamen van de buitensportaccommodaties: er zijn te weinig fondsen en subsidies beschikbaar voor alle initiatieven;
4. Gezondheidsaspecten: de discussie rondom de infill van rubber ingestrooide kunstgrasvelden veroorzaakt onzekerheid. Ook blijft legionellabeheersing, ondanks de genomen maatregelen, voortdurend een aandachtspunt.
5. Rugbyclub: bij de rugbyclub ontstaat gebrek aan ruimte terwijl de sport groeit.
6. Handboogverenigingen; deze verenigingen willen graag samenwerken om te komen tot een nieuwe binnen- en buitenaccommodatie.
7. Pétanque: er zijn plannen voor een nieuw topsport pétanquecentrum;
8. Tennisverenigingen: enkele verenigingen hebben ondercapaciteit en bij anderen is het de vraag of ze voldoende toekomstbestendig zijn;
9. Hockeyverenigingen: deze kampen met gebrek aan ruimte en hebben een wachtlijst;
10. Voetbalverenigingen: er zijn enkele voetbalverenigingen met een capaciteitstekort, maar ook enkele verenigingen met een flink capaciteitsoverschot, evenals enkele verenigingen die geen capaciteitsprobleem hebben maar toch graag een kunstgrasveld willen.

Acties op het gebied van accommodaties brengen vaak (hoge) kosten met zich mee. Zoals in paragraaf 1.4 aangegeven, zal in najaar 2017 een onderzoek worden gehouden naar de instandhoudingskosten van de gemeentelijke sportaccommodaties. Ook hierbij komen financiële consequenties naar voren die betrokken dienen te worden bij de integrale afwegingen in de voorjaarsnota 2019 en MIP 2019-2022.

6.1 Multifunctionaliteit

Onderzocht is of op een en hetzelfde kunstgrasveld zowel voetbal als hockey te spelen is. De speltechnische eisen verschillen echter zodanig, dat hiervoor nog geen goed werkende technische oplossing bestaat. Bij voetbal moet je met de voet goed onder de bal kunnen komen, terwijl bij hockey de stick juist niet onder de bal moet komen omdat dit hoge ballen en dus gevaarlijke situaties veroorzaakt.
Een uitzondering kan gemaakt worden voor de jongste jeugd. Die kunnen wel verantwoord trainen op een hockeyveld. Wij blijven de technische ontwikkelingen volgen.

Naast multifunctioneel gebruik van de velden, komt ook multifunctioneel gebruik van de gebouwen steeds vaker voor. In toenemende mate worden sportaccommodaties ook gebruikt voor buurtinitiatieven of andere maatschappelijke initiatieven. In sommige gevallen leggen echter het geldende bestemmingsplan of gebruiksvergunningen restricties op.

Bij nieuwe bestemmingsplannen en de implementatie van de omgevingswet kan hierop worden voorgesorteerd. Dit door bijvoorbeeld de functie ‘maatschappelijke doeleinden’, daar waar wenselijk en mogelijk, uit te breiden met de functie sport. Er zijn al gemeenten die bij vervangende nieuwbouw van gemeenschapshuizen en sportaccommodaties ervoor kiezen om beide functies samen te voegen. Ook in Brabant zijn hier mooie voorbeelden van te vinden waarbij de volgende voordelen naar boven komen:

- De exploitatie van het gemeenschapshuis verbeterd;
- De exploitatie van de sportkantine verbeterd;
- Kosten voor afschrijving en onderhoud worden gedeeld door combinatie van functies;
- Verenigingsleven en vrijwilligerswerk krijgen een positieve impuls;
- Vrijkomende locaties kunnen evt. worden her-ontwikkeld.

Ook in onze gemeente zien we kansen om sportaccommodaties te koppelen met maatschappelijke voorzieningen zoals gemeenschapshuizen. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Vinkel, waar nu nog sprake

is van drie separate sociaal maatschappelijke centra, te weten; het gemeenschapshuis, het jeugdhuis én de kantine van EVVC. Ook zijn er combinaties denkbaar met functies als wijkpleinen, WMO-loketten, ouderenvoorzieningen en andere sociale voorzieningen.
Naast de bundeling van sociaal maatschappelijke functies kunnen ook commerciële activiteiten, zoals een buitenschoolse opvang (sport-BSO), zorgen voor betere bezetting van zowel velden als gebouwen en mogelijk ook extra inkomsten voor de vereniging genereren. Hierbij kijken wij welke kansen de omgevingswet biedt om deze koppelingen eventueel mogelijk te maken.
Ook het medegebruik van sportvoorzieningen door meerdere sporten of activiteiten, kan ruimtewinst en een beter gebruik van accommodaties opleveren.

6.2 Openbaar gebruik

In 2016 heeft de gemeente een pilot gestart bij verschillende voetbalverenigingen (FC Engelen, OJC Rosmalen, Wilhelmina, BLC, Emplina en BVV) om de kunstgrasvelden openbaar toegankelijk te maken voor inwoners uit de wijk, omdat het bijdraagt aan het stimuleren van sporten en beweging. Wel is de afspraak gemaakt dat de gemeente bijdraagt indien daardoor schade ontstaat aan de eigendommen van de vereniging. Tot nu toe is de schade gemiddeld jaarlijks € 2.500 voor de gehele gemeente.

De eerste ervaringen zijn overwegend positief, zowel vanuit verenigingen als vanuit de gemeente. De meeste verenigingen geven aan dat er geen klachten zijn, wel enkele aandachtspunten, te weten:

- Bij verenigingen waar veel andere activiteiten zijn behalve de avondtrainingen, is er vaak automatisch een vorm van toezicht. Dit vermindert de kans op schade c.q. vandalisme.
- Er zijn vaak initiële kosten nodig om het complex toegankelijk te maken, terwijl ook voorkomen moet worden dat (brom)fietsers en scooters de velden op kunnen. Dit vraagt een kleine investering van de gemeente.
- Het intensiever gebruik van de kunstgrasvelden is geen probleem, maar de natuurgrasvelden mogen tijdens de groeiperiode niet betreden worden.

Vanuit de ambitie om de sportieve ruimten meer openbaar te maken en de openbare ruimte meer sportief, willen we uiteindelijk op ieder sportcomplex waar een kunstgrasveld aanwezig is deze openbaar toegankelijk maken voor omwonenden. De benodigde acties aan hekwerken en dergelijke worden per situatie bekeken.

6.3 Verduurzaming

Het uitgangspunt is dat verenigingen zelf verantwoordelijk zijn voor de verduurzaming van hun eigen accommodatie. Zij zijn vaak (deels) eigenaar van de opstallen en profiteren zelf van een lagere energierekening. Probleem is alleen vaak de financiering van de investering die aan deze kostenreductie voorafgaat. Hiertoe zijn nu drie regelingen actief:

1) het gemeentelijk revolving fund: sportverenigingen kunnen voor een maximum van € 50.000 renteloos een lening uit het revolving fund afsluiten voor duurzaamheidsmaatregelen[1] en deze binnen 15 jaar terugbetalen. Op dit moment staat het budget hiervan volledig uit bij verenigingen; nu zijn er 9 buitensportverenigingen die een lening hebben lopen. Nieuwe aanvragen worden niet meer gehonoreerd omdat er geen middelen meer in het fonds beschikbaar zijn. Pas als er voldoende middelen zijn terugbetaald of het fund extra wordt gevoed, kunnen nieuwe aanvragen gehonoreerd worden.
2) Provinciale energiefonds: de provincie is in samenwerking met Sportservice Noord-Brabant gestart met een pilot om het gebruik van het provinciaal energiefonds onder sportverenigingen te stimuleren. Verenigingen ontvangen een duurzaamheidsscan en begeleiding bij het doen van een aanvraag bij het provinciaal energiefonds. Er was echter maar ruimte voor 2 Bossche buitensportverenigingen in deze pilot.
3) Landelijke subsidieregeling energiebesparing en duurzame energie sportaccommodaties: Tot voor kort kregen verenigingen vanuit het ministerie een compensatie van de ecotaks. Deze regeling is vervallen per 1 januari 2016. In ruil daarvoor is er in 2016 een “subsidieregeling energiebesparing en duurzame energie sportaccommodaties” in werking getreden.

[1] Denk hierbij aan maatregelen zoals zonnepanelen, LED-verlichting en zonneboilers

Jaarlijks kan deze subsidie worden aangevraagd voor duurzaamheidsmaatregelen. De regeling is zo populair dat de afgelopen twee jaar deze al in de eerste 2 dagen na openstelling was overschreven. Voor zover bekend hebben geen Bossche verenigingen met succes een beroep gedaan op deze regeling.

Er zijn dus verschillende regelingen beschikbaar. Steeds blijkt de interesse groter dan de ruimte die de regelingen bieden. Gezien zowel het belang alsook de interesse bij verenigingen is het wenselijk te onderzoeken welke mogelijkheden er zijn om de deelname aan de hier genoemde bestaande regelingen te vergroten.
Bij de renovatie van bestaande of realisatie van nieuwe buitensportaccommodaties, maar ook in het dagelijks beheer van de buitensportcomplexen is duurzaamheid een belangrijk aandachtpunt. Denk hierbij aan vermindering van kunstmest door gebruik van organische meststoffen, gebruik van oppervlaktewater in plaats van grondwater en het gebruik van milieuvriendelijke vormen van onkruidbestrijding. Ontwikkelingen op dit gebied volgen wij op de voet en implementeren wij waar mogelijk.

6.4 Gezondheidsaspecten

Gebruik SBR Infill in kunstgrasvelden
Gezien de gevoeligheden rondom het gebruik van SBR[2]-granulaat en het lopende traject om te komen tot een nieuwe strengere Europese norm (in 2019 verwacht), zijn wij terughoudend om vooruitlopend op nieuwe normen op korte termijn nieuwe kunstgrasvelden met infill van SBR-granulaat aan te leggen.
Door in de toekomst gebruik te maken van alternatieve infill-mogelijkheden, kunnen we daarmee ervaring opdoen. Op dit moment is er nog relatief weinig zicht op de mate waarin de verschillende infill alternatieven wel veilig zijn, hoe lang ze meegaan, of ze beschikken over de goede speltechnische eigenschappen en ook duurzaam zijn.
De ontwikkelingen op dit vlak gaan snel. Via deelname aan expertgroepen van de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) en de Branchevereniging Sport en Cultuurtechniek (BSNC) blijven we goed op de hoogte van de laatste ontwikkelingen en mogelijkheden aangaande deze problematiek.

Legionellabeheersing
De wetgeving op de legionella beheersing is versoepeld. Wettelijk gezien is er geen verplichting meer om in kleedlokalen aan actieve legionellabeheersing te doen.
De huidige werkwijze van de gemeente bij sportaccommodaties is als volgt: De gemeente zorgt bij aanleg en renovatie van kleedkamers voor een legionella-proof installatie met een beheersplan. De verantwoordelijkheid voor het verdere dagelijks beheer ligt daarna volledig bij de vereniging.

6.5 Buitensportverenigingen algemeen

Diverse sporten
De golf- en ruitersport zijn in onze gemeente geheel geprivatiseerd wat betekent dat de gemeente niet bijdraagt in hun accommodaties. De ruitersport maakt naast de maneges en rijbakken in de gemeente vaak ook gebruik van de openbare ruimte voor haar sportbeoefening. Dit geldt ook voor een groot aantal andere sporten zoals onder andere de wielersport, wandelen, skeeleren, bootcampen, hardlopen, etc.

De gemeente kent ook diverse watersportverenigingen. In de plassenvisie, het “Algemeen kader Bossche plassen” zijn de plaats, rol en (toekomstige) mogelijkheden die deze verenigingen hebben voor het gebruik van de Bossche waterplassen beschreven.

Ook zijn er een aantal verenigingen met een accommodatie waarvan er maar één is in de gemeente, zoals bijvoorbeeld de honk- en softbalcomplex (Gryphons) en de atletiekbaan (O.S.S.-VOLO). Beide accommodaties voorzien in een duidelijke behoefte en zijn in goede staat.

Motorcross-Les Vites huurt nu nog een stuk grond aan de Tivoliweg in Rosmalen. De gemeente heeft daarvan de huur opgezegd vanwege ruimtelijke ontwikkelingen. De vereniging mag tot december

[2] Rubber ingestrooide kunstgrasvelden worden ten behoeve van de benodigde demping, nu gevuld met vulsel van SBR-granulaat (gerecycled van oude autobanden). I.v.m. de discussie rondom deze infill en een nieuw te ontwikkelen Europese normen voor kunstgrasvelden, worden andere vormen van infill voor kunstgrasvelden uitgeprobeerd.

2018 nog gebruik maken van het terrein. Voor de periode daarna is samenwerking met motorclub Lidu een optie. De clubs zijn hierover met elkaar in overleg.

Rugbyvereniging
Bij de bouw van het nieuwe clubhuis heeft de rugbyclub The Dukes er zelf bewust voor gekozen om gehuisvest te blijven op deze locatie, wetende dat er op deze huidige locatie geen ruimte is voor uitbreiding van velden. De gestage groei van de club maakt dat alleen door samenwerking met voetbalverenigingen in extra trainingsmogelijkheden kan worden voorzien. The Dukes maken nu al incidenteel gebruik van voetbalvelden van CHC; dit gebeurt in goed onderling overleg.

Handboogvereniging
Twee van de drie handboogverenigingen in onze gemeente hebben onderling gesprekken gevoerd over verbetering van wedstrijd- en trainingsfaciliteiten. Gestimuleerd door het WK Archery 2019 zijn de verenigingen samen in gesprek gegaan over het realiseren van een nieuwe, gezamenlijke accommodatie met zowel binnen- als buitenbanen. Een nieuwe accommodatie die een stimulans zou zijn voor de groei van de sport en ook ruimte biedt om de sport aan te bieden aan inwoners met een beperking.
Wij staan welwillend tegenover dit samenwerking en nieuwbouw initiatief, maar hiervoor zijn geen financiële middelen in de gemeentelijke begroting beschikbaar.

Pétanque verenigingen
In de regio 's-Hertogenbosch zijn verschillende pétanque verenigingen. Het betreft voornamelijk recreatieve spelers. JBC 't Dupke uit Sint-Michielsgestel kent een afdeling die zich richt op het topniveau in deze sport. Op haar huidige locatie in de gemeente Sint-Michielsgestel is er geen perspectief op uitbreiding die nodig is om de sport op het hoogste niveau te kunnen beoefenen. Daarmee ontbreekt de mogelijkheid om pétanque als sport verder uit te bouwen. Vanuit de ambitie om pétanque op topniveau te beoefenen is er een initiatief “topsport pétanque ’s-Hertogenbosch” gestart. Dit initiatief is bezig met het maken van plannen en het onderzoeken van de haalbaarheid om een nieuw top-pétanque centrum in ’s-Hertogenbosch te vestigen. Ook voor dit initiatief zijn er geen financiële middelen beschikbaar in de gemeentelijke begroting.

6.6 Tennisverenigingen

De tennissport is in onze gemeente geheel geprivatiseerd. Verenigingen pachten de grond van de gemeente tegen een vastgestelde prijs van circa € 450 per baan per jaar, maar verder zijn ze zelf (financieel) verantwoordelijk voor aanleg, onderhoud en renovatie van de banen en gebouwen. Tennisverenigingen kunnen wel net als iedere andere sportverenigingen gebruik maken van de ondersteuningsmogelijkheden binnen onze gemeente, zoals de jeugdsportsubsidie, de gemeentegarantieregeling, het revolving fund en ook een beroep doen op de expertise van team verenigingsondersteuning.
Een aantal tennisverenigingen worstelen met hun bestaansrecht. Bij een dalend aantal leden is het financieel lastig een eigen accommodatie overeind te houden. In samenwerking met de KNLTB gaan we gesprekken voeren met alle tennisverenigingen over hun toekomstverwachtingen en samenwerkingsmogelijkheden. Daarnaast vragen een aantal tennisverenigingen om verruiming van de eindtijd waarop ze op het complex de veldverlichting mogen aan hebben en aansluitend de kantine open mag zijn.

6.7 Hockeyverenigingen

De bestaande accommodaties van de twee hockeyverenigingen in de gemeente zitten, nadat realisatie van het vijfde veld bij MHC Rosmalen heeft plaatsgevonden, “op slot”. Er is fysiek geen ruimte voor verdere velduitbreiding. Beide verenigingen hebben alleen wel een wachtlijst, met name voor meisjes/dames.

Op dit moment gaan inwoners die willen hockeyen en niet terecht kunnen bij de clubs in onze gemeente, hockeyen bij andere verenigingen in de regio. Daarom stellen we voor om in samenwerking met de KHNB een vraag en aanbod analyse te maken in regioverband. Een goed aanbod in de regio is van belang voor alle hockeyverenigingen in 's-Hertogenbosch om tot een optimale benutting te komen van de beschikbare hockeycapaciteit, maar ook om daarmee alle verenigingen in de regio gezond te houden en zo voldoende tegenstanders in de directe omgeving beschikbaar te hebben.

6.8 Voetbalverenigingen

De dilemma's bij over- en ondercapaciteit

In het voetbalaanbod in onze gemeente spelen de volgende dilemma's een rol:

- Het stedelijk overschot aan velden versus de uitbreidingswensen van individuele verenigingen;
- De wens en noodzaak tot samenwerking versus de eigen autonomie, cultuur en identiteit;
- Het ondersteunen van zwakkere verenigingen ter borging van het voetbalaanbod in de in de wijk versus het ruimte geven aan sterke groeiende verenigingen;
- Het verbeteren en uitbreiden van sportcomplexen versus de druk op de beschikbare middelen.

In de afgelopen jaren zijn er gesprekken geweest tussen de voetbalverenigingen RKJVV, TGG en OSC'45 over de mogelijkheden van verregaande samenwerking (van de jeugdafdelingen). Die gesprekken hebben vooralsnog niet geleid tot het gebruik van elkaars complexen. RKJVV heeft zich dit jaar gedwongen gezien zichzelf op te heffen. Dergelijke ontwikkelingen hebben een belangrijke invloed op het totaal aan overcapaciteit binnen de gemeente.

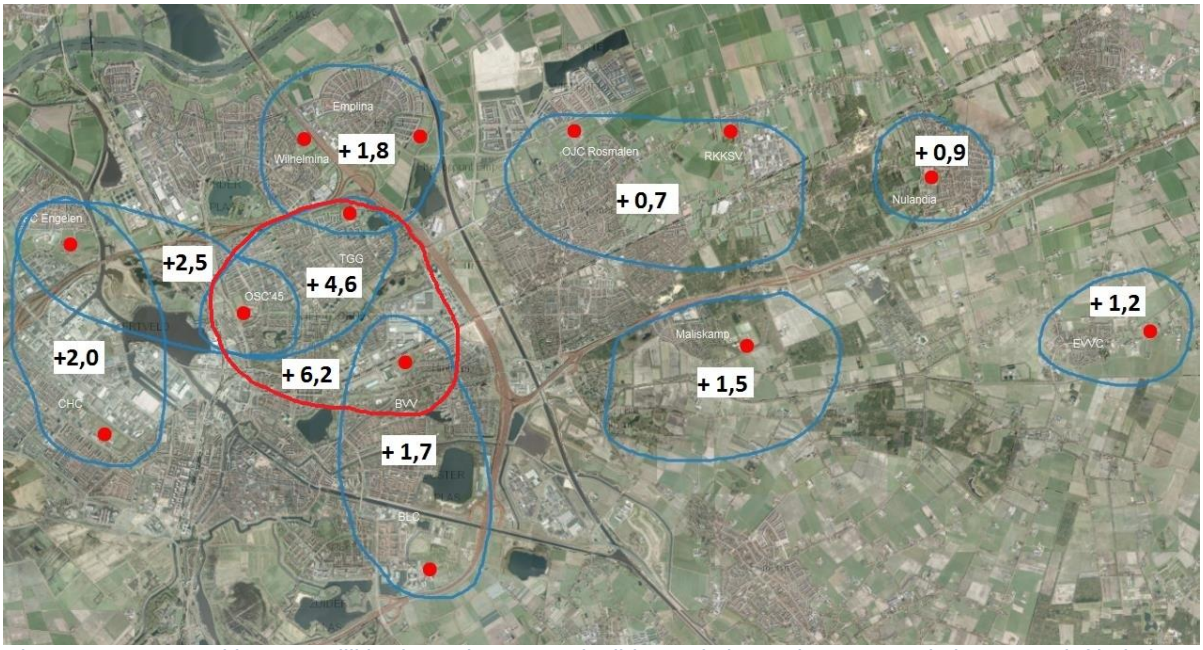
We zien dat sterke verenigingen spelers uit andere wijken aantrekken en zichzelf mede daardoor geconfronteerd zien met een capaciteitstekort. De zwakkere verenigingen zien leden weglopen en kampen vervolgens met een capaciteitsoverschot. Door voetbalbesturen bewust te maken van de nadelige gevolgen en problemen die daardoor ontstaan proberen we ze te stimuleren om door samenwerking de verdeling van het voetbalaanbod in de gemeente gezond te houden. Daarbij kunnen verenigingen ook naar hun eigen rol en positie kijken.

Voor het voetballandschap in de gemeente is het van belang dat er voldoende vitale verenigingen zijn die mooi gespreid over de gemeente actief zijn. Voldoende gezonde verenigingen waardoor inwoners beschikken over een goed sportaanbod in hun directe omgeving, maar waardoor er ook voldoende competitie aanwezig is op niet te grote afstand van elkaar. Vooral voor jeugdleden is het onwenselijk om grote afstanden af te moeten leggen voor wedstrijden.
De gemeente adviseert, stimuleert en ondersteunt verenigingen om zich te ontwikkelen tot vitale verenigingen waar dat nog niet het geval is, maar de verantwoordelijkheid hiervoor ligt in eerste instantie bij verenigingen zelf. Om dit te bereiken ondersteunt de gemeente graag initiatieven van verenigingen om samen te werken of te fuseren. Om als voetbalclub vitaal en toekomstbestendig te kunnen zijn en daardoor ook van maatschappelijke betekenis te kunnen zijn voor de wijk, is een omvang van 450 tot 600 leden minimaal nodig. Enkele verenigingen in onze gemeente zijn te klein en hebben als gevolg daarvan problemen om het hoofd boven water te houden.

Huidige spreiding

Door de goede huidige spreiding van voetbalcomplexen in onze gemeente hebben bijna alle inwoners op relatief korte afstand de beschikking over een sportcomplex. Door een clustering aan te brengen in het voetbalaanbod wordt duidelijk dat het mogelijk is om het capaciteitstekort aan wedstrijdvelden in de weekenden op te lossen door gebruik te maken van elkaars complexen. Dit kan door slim samen te werken en zonder dat een fusie nodig is. Het vraagt wel om organisatorische aanpassingen van verenigingen en hun vrijwilligers.
Uit de gevoerde gesprekken blijkt dat, hoewel samenwerking wel wordt onderschreven, het gebruik maken van elkaars complexen vooralsnog geen draagvlak heeft binnen de Bossche voetbalwereld. Het overzicht hieronder geeft aan, wat de gezamenlijke overcapaciteit aan wedstrijdvelden is per cluster sportcomplexen.

Een groot capaciteitsoverschot bevindt zich in de wijken Noord en Graafsepoort (in het overzicht hieronder de rode cirkel). Een samenwerking van TGG en OSC'45, maar ook eventueel een combinatie met BVV biedt kansen om deze relatief kleinere verenigingen structureel te versterken, de kosten te verminderen en de overcapaciteit terug te brengen en eventueel een complex geheel te onttrekken aan gebruik. Daarmee zou de overcapaciteit van 6,2 velden worden verminderd zonder de goede spreiding binnen de gemeente te verzwakken.

Figuur 1: Samenwerkingsmogelijkheden oplossen wedstrijdcapaciteit vanuit accommodatieperspectief bekeken

Capaciteitsberekening voetbalvelden.

Op 12 juni 2017 is door de gemeenteraad een motie aangenomen. Daarin is verzocht om in deze nota aan te geven welke voetbalverenigingen een zodanig capaciteitstekort hebben dat uitbreiding gewenst is, en op welke termijn. Op basis van de teamopgaves bij de KNVB (juli 2017) is de behoefte aan velden in beeld gebracht. Een totaal overzicht vind u in bijlage 3. Voor de theoretische capaciteitsberekening wordt het rekenmodel gebruikt dat is ontwikkeld door de KNVB, de VSG en de VNG samen. Bij dit model zijn wel enkele theoretische uitgangspunten en aannames geformuleerd (zie ook bijlage 3) die echter niet altijd geheel overeenkomen met de feitelijkheid. Bij verenigingen zijn er namelijk vaak ook enkele teams actief die niet staan ingeschreven bij de KNVB. Hierdoor kan er feitelijk een grotere veldcapaciteit nodig zijn dan het rekenmodel aangeeft.

Complex	**Vereniging**	**Wedstrijdvelden**		**Trainingsvelden**	
Vliert	BVV inclusief FCDB	Overschot	1,6	Overschot	0,7
Donken	TGG	Overschot	1,8		0,0
Schutskamp	CHC	Overschot	2,3	Overschot	0,5
Hambaken	OSC'45	Overschot	2,8	Overschot	0,1
Schutskamp	(voormalig RKJVV)	Overschot	2,0		0,0
Engelerpark	FC Engelen	Tekort	-0,3	Tekort	-0,6
Meerendonk	Sv BLC	Tekort	-0,8	Tekort	-0,2
Empel zuid	Emplina	Overschot	0,1	Tekort	-0,5
Saren	Wilhelmina	Tekort	-0,1	Tekort	-1,0
De Groote Wielen	OJC Rosmalen	Tekort	-0,1	Tekort	-1,0
Eikenhagen	RKKSV	Overschot	0,8	Overschot	0,3
Maliskamp	Maliskamp	Overschot	1,5	Tekort	-0,1
Duyn en Dael	Nulandia	Overschot	0,9	Overschot	0,8
De Zwaan	EVVC	Overschot	1,2	Tekort	-0,5
Totaal		Overschot	**13,6**	Tekort	**-1,4**

Tabel 1: Totaaloverzicht aantal velden overschot / tekort 2017 o.b.v. rekenmodel KNVB, VSG, VNG

Voor een overzicht van de ontwikkeling van de capaciteitsbehoefte voor wedstrijd- en trainingsvelden van de afgelopen jaren zie bijlage 4.

Demografische ontwikkelingen

Bij de capaciteitsberekening voetbalvelden is naast de huidige situatie ook de toekomstige demografische ontwikkeling van 's-Hertogenbosch[3] van belang. De bevolking van de gemeente blijft groeien, naar ongeveer 154.600 inwoners in 2030. Wel neemt het groeipercentage geleidelijk af (van 0,7% naar 0,3%).
De groei wordt nu vooral veroorzaakt door natuurlijke groei. In de toekomst wordt deze groei met name veroorzaakt door een vestigingsoverschot: inwoners die zich van buiten de gemeente in 's-Hertogenbosch vestigen. In de samenstelling van de bevolking zien we voornamelijk een sterke toename van 65-plussers, maar ook de leeftijdsgroep 0-19 jaar groeit tot 2030 in totaal met 2%. Dat betekent dat bij een gelijkblijvende populariteit van het voetbal de capaciteitsbehoefte aan wedstrijdvelden gemeentebreed op termijn licht stijgt.

Een aantal opvallende ontwikkelingen per wijk zijn:

- De wijk Noord wordt uitgebreid met ongeveer 330 woningen. Door een daling van de gemiddelde woningbezetting blijft toch het aantal inwoners (en aantal jeugdigen) ongeveer gelijk. De verwachting is daarom dat hier weinig verandering in de huidige capaciteitsvraag ontstaat.
- In de wijk West worden door de groei van Willemspoort en Paleiskwartier een flink aantal jeugdige inwoners verwacht. Er is bij CHC voldoende capaciteit om dat op te vangen.
- In Zuidoost zien we een lichte stijging van het inwoneraantal en van het aantal jeugdigen. Bij BLC is er te weinig capaciteit om dit op te vangen. Bij BVV is die ruimte er wel .
- De grootste groei voltrekt zich in de Groote Wielen: er vindt nog een verdubbeling plaats van het aantal jeugdige inwoners tot 20 jaar.. Uitgaande van een gelijkblijvende populariteit van voetbal (voor jeugd rond 29%), kan in 2030 gerekend worden op ongeveer 750 extra jeugdvoetballers[4]. Overigens is dit deelnamepercentage aan voetbal de laatste jaren gestegen, mede onder invloed van de populariteit van meisjes- en damesvoetbal. Deze 750 extra voetballers vertegenwoordigen een behoefte aan 4 tot 5 velden. Deze groei kan niet geheel opgevangen worden bij OJC Rosmalen. Daarom zal dan uitgeweken moeten worden naar de complexen van RKKSV, Emplina en Wilhelmina. Overigens zal de druk op OJC Rosmalen uit Rosmalen-Noord door de ontgroening en vermindering van inwoneraantal iets minder worden.

[3] Bevolkingsprognose 's-Hertogenbosch 2013-2030
[4] http://www.mulierinstituut.nl/wp-content/uploads/2016/10/Voetballen-From-sportaccom_nr3_LR.pdf

Huidige capaciteitssituatie en demografische ontwikkelingen
Hieruit blijkt dat de capaciteitstekorten bij de volgende verenigingen plaatsvinden:

Vereniging	Velden		Ontwikkelingen	Opmerkingen
	wedstrijd	training		
OJC Rosmalen	- 0,1	- 1,0	Door de groei van de Groote Wielen wordt nog flinke groei verwacht. Uitbreiding met natuurgras geeft weinig oplossing in trainingen, wel bij wedstrijden.	Aanleg 10e natuurgrasveld (wedstrijd) nog niet meegerekend. De vereniging heeft ook het maximum qua uitbreiding en groei bereikt.
FC Engelen	- 0,2	- 0,6	Behoefte is laatste jaar flink gestegen, maar trekt in 2017-2018 weer bij. Er worden nog 2 kastelen ontwikkeld in de Haverleij. Richting 2025 neemt de bevolking alleen wel af.	In de nabije omgeving is wel ruimte beschikbaar door medegebruik op sportpark De Schutskamp.
BLC	- 0,8	- 0,2	Ondanks aanleg kunstgrasveld in 2014, is behoefte weer flink gestegen. Er zijn weinig nieuwbouwplannen, bevolking neemt nog wel licht toe.	Alleen zaterdagvoetbal, op zondag is er overcapaciteit.
Emplina	+ 0,1	- 0,5	Door de groei van de Groote Wielen wordt nog groei verwacht. Behoefte laat wisselend beeld zien. Inwoneraantal Empel zelf gaat dalen en verouderen.	
Wilhelmina	- 0,1	- 1,0	In 2030 wonen er 8% minder mensen in de wijk dan in 2013. Het aantal 65+ers verdubbelt. Op termijn komt er vraag aan capaciteit door de groei van de Groote Wielen.	
EVVC	1,2	- 0,5	Het aantal inwoners van Vinkel blijft stabiel. Wel gaat het dorp naar verwachting vergrijzen.	

Tabel 2: Overzicht van capaciteitstekorten 2017 o.b.v. KNVB cijfers en demografische ontwikkelingen

Uit bovenstaand overzicht blijkt dat bij BLC de grootste pijn vooral zit in het tekort aan wedstrijdcapaciteit op de zaterdag. Dit komt omdat zowel jeugd als senioren alleen op zaterdag spelen. Het overzicht van de huidige veldbehoefte laat bij de andere verenigingen vooral een tekort aan trainingsvelden zien.

Oplossingsrichtingen
Om veldcapaciteit uit te breiden zijn er meerdere oplossingen: het aanleggen van extra nieuwe velden (extra m2) of het omzetten van bestaande natuurgrasvelden naar kunstgras. Vaak is de aanleg van een extra (natuurgras)veld ruimtelijk niet mogelijk vanwege het extra ruimtebeslag.
Voor het verruimen van de wedstrijdcapaciteit kan ook gekeken worden naar het verlengen van de speeldagen door eerder te beginnen en later te stoppen dan nu in de richtlijnen van de KNVB is opgenomen, het spelen van competitie voetbal op andere dagen/momenten in de week dan dat de KNVB voorschrijft danwel gebruik te maken van overcapaciteit bij andere verenigingen (via een roulatiesysteem).

Daar waar niet de wedstrijdcapaciteit maar enkel de trainingscapaciteit het probleem vormt, kan dit opgelost worden door een van de bestaande natuurgraswedstrijdvelden om te zetten naar kunstgras. Daarmee blijft de wedstrijdcapaciteit gelijk maar wordt er een extra veld aan de trainingscapaciteit toegevoegd. Het gebruik maken van velden op andere complexen voor trainingen is vanuit verenigingsoptiek veel ingrijpender en lastiger en daardoor ongewenst.

Kleedlokalen
De capaciteitsbehoefte van verenigingen aan extra kleedkamers hangt samen met de behoefte aan veldcapaciteit en is onderdeel van de richtlijn zoals die door VSG, KNVB en VNG in hun rekenmodel worden gehanteerd (zie toelichting bijlage 3).

Overcapaciteit
Naast ondercapaciteit is er ook sprake van een overcapaciteit. Bij met name CHC, BVV, OSC45, RKKSV en Nulandia ligt er meer veldcapaciteit dan nodig is voor het aantal spelende teams. De demografische ontwikkeling in de omgeving van deze clubs geeft geen aanleiding om hier anders tegen aan te kijken.
Net zoals een tekort aan velden niet meteen betekent dat de gemeente zorgt voor capaciteitsuitbreiding, zal een overschot ook niet direct leiden tot het uitnemen van een veld. Als richtlijn wordt 1 veld 'overcapaciteit' getolereerd. Daarmee is de vereniging in staat kleine fluctuaties in het ledenbestand direct op te vangen. Dit ook omdat velden niet 'gedeeld' kunnen worden in de zin dat een theoretische overcapaciteit van 0,5 veld in de praktijk betekent dat je een heel veld in bedrijf moet houden.

Jeugdopleiding FC Den Bosch – samenwerking BVV
Recentelijk heeft FC Den Bosch de samenwerking met BVV opgezocht en haar jeugdopleiding verplaatst naar het complex van BVV naast stadion De Vliert. Deze ontwikkeling is meegenomen bij de capaciteitsberekeningen van BVV. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat de werkelijke trainingsintensiteit van de jeugdopleiding van de FC veel hoger ligt dan waarmee in het theoretische capaciteitsrekenmodel wordt gerekend. Dit betekent dat de theoretische overcapaciteit zoals die in deze nota te lezen is niet overeenkomt met de feitelijke behoefte en daarom laten we de overcapaciteit op het BVV complex voorlopig ongemoeid.

Velden uitnemen
De conclusie op basis van de inventarisatie veldcapaciteit is dat bij de verenigingen OSC'45 en CHC er 1 veld aan het gebruik te onttrekken is. Daarbovenop zijn deze zomer er al 2 velden van het voormalige RKJVV vrijgevallen.

Deze 4 velden kunnen op verschillende manieren ingezet worden:
- Inzetten voor andere voetbalverenigingen die kampen met een tekort;
- Inzet voor het faciliteren van andere sporten;
- Herbestemmen voor andere ontwikkelingen (afhankelijk van bestemmingsplan en ruimtelijke randvoorwaarden).
- Onderhoud minimaliseren.

Conclusie
Binnen de gemeente is er voldoende capaciteit om de bestaande ondercapaciteit ***voor wedstrijden*** te kunnen opvangen door samenwerking tussen verenigingen. Op complexen in de nabijheid is er voldoende capaciteit. Ook kunnen verenigingen nog variëren in de start- en eindtijden en speeldagen van hun wedstrijden.

Voor ***trainingen*** is er een groter capaciteitstekort in de gehele gemeente. Dit is niet zonder meer op te lossen door medegebruik van elkaars complexen. De oplossing zal gezocht moeten worden door het omzetten van natuurgras naar kunstgras.

Het onderstaande voorstel van het verkleinen en uitbreiden van veldcapaciteit is gebaseerd op de urgentie van de tekorten en de verwachtte gevolgen van demografische ontwikkelingen in de wijk (tot 2030) waarin het complex gelegen is.

Planning	Vereniging	Capaciteitsissue	Maatregel	Toelichting
2017	RKJVV	Club opgeheven, wedstrijdcapaciteit overschot	Uitnemen 2 velden, minimaal onderhoud	Dit is gebeurd
2018/2019	OSC'45	Wedstrijdcapaciteit overschot	Uitnemen 1 veld	Huur vervalt voor dit veld
2018/2019	CHC	Wedstrijdcapaciteit overschot	Uitnemen 1 veld, minimaal onderhoud	Huur vervalt voor dit veld
2018	OJC Rosmalen		Aanleg 10e (natuurgras)veld	Reeds opgenomen in voorjaarsnota 2018
Navolgende acties onder voorbehoud i.v.m. onderzoek instandhouding en behandeling voorjaarsnota 2019 en MIP 2019-2022.				
2019	OJC Rosmalen	Trainingscapaciteit tekort	Omzetten wedstrijdveld naar kunstgras	Nu groot trainingscapaciteit tekort, behoefte blijft groot
2019	Engelen	Trainingscapaciteit tekort	Omzetten wedstrijdveld naar kunstgras	Nu groot trainingscapaciteit tekort, behoefte blijft groot
2020	Emplina	Trainingscapaciteit tekort	Omzetten wedstrijdveld naar kunstgras	Voorsorteren op groei GW
2021	BLC	Wedstrijdcapaciteit tekort	Omzetten trainingsveld naar kunstgras	Weinig trainingscap.-tekort, wel wedstrijdtekort
2022	EVVC	Trainingscapaciteit tekort	Omzetten wedstrijdveld naar kunstgras	Bevolkingsopbouw blijft stabiel, tekort stabiliseert
2022	Wilhelmina	Trainingscapaciteit tekort	Omzetten wedstrijdveld naar kunstgras	Trainingstekort is recent, behoefte gaat eerst dalen, dan stijgen (groei GW)

Tabel 3: Acties n.a.v. tekorten

Financiële consequenties vergroten veldcapaciteit

Het bovenstaande overzicht in de behoefte aan veldcapaciteit vraagt om aanzienlijke financiële investeringen. Deze investeringsbehoefte zijn in onderstaand overzicht opgenomen.

	2019	2020	2021	2022
Kunstgras OJC Rosmalen	€ 450.000			
Kunstgras FC Engelen	€ 450.000			
Kunstgras Emplina		€ 450.000		
Kunstgras BLC			€ 600.000*	
Kunstgras EVVC				€ 450.000
Kunstgras Wilhelmina				€ 450.000
Totaal	**€ 900.000**	**€ 450.000**	**€ 450.000**	**€ 900.000**

* inclusief kleedlokalen

Zoals in paragraaf 1.4 aangegeven, worden investeringen in buitensportaccommodaties samen met de resultaten van het onderzoek naar de instandhouding sportaccommodaties voor integrale afweging en besluitvorming bij de voorjaarsnota 2019 en MIP 2019-2022, aan de gemeenteraad voorgelegd.

6.9 Acties

- Bij vervanging of vervangende (nieuw)bouw van zowel gemeenschapshuizen als sportaccommodaties te onderzoeken of deze functies, daar waar wenselijk en mogelijk, te combineren zijn.
- Bij het opstellen van (nieuwe) bestemmingsplannen en de implementatie van de nieuwe omgevingswet daar waar wenselijk en mogelijk de gebruiksmogelijkheden van sportcomplexen te verruimen ten behoeve van het versterken van de maatschappelijke waarde van sport.
- Openbaar gebruik kunstgrasvelden waar mogelijk uitbreiden.
- De mogelijkheden tot uitbreiding van het budget revolving funds onderzoeken.
- Bij aanleg van nieuwe velden nadrukkelijk nadenken over het gebruik van SBR-infill en ervaring opdoen met alternatieve soorten infill.
- In samenwerking met de KNLTB gesprekken voeren met alle tennisverenigingen inzake toekomstbestendigheid en samenwerkingsmogelijkheden.
- In regionale verband samen met de KNHB een onderzoek starten naar het hockeyaanbod.
- Bij OSC'45 en CHC een wedstrijdvoetbalveld uit gebruik nemen

7. CONCLUSIES EN ACTIES

Na een intensief traject met verenigingen zijn op verschillende aspecten, knelpunten en kansen naar voren gekomen. De meest relevante thema's zijn de maatschappelijke rol, samenwerking, bestuur en vrijwilligers, financiën en accommodaties. Op deze onderdelen zijn concrete acties genoemd, zoals hieronder in de tabel te zien. Op basis van de uitgangspunten uit hoofdstuk 1, zijn deze acties uitgewerkt.

7.1 Conclusies

Door het intensiever op elkaar afstemmen van verschillende gemeentelijke beleidsterreinen zoals bijvoorbeeld gezondheid, onderwijs, zorg, welzijn en jeugdbeleid op kan de maatschappelijke waarde van de sport en de rol van verenigingen vergroot worden. Hierbij is wel belangrijk dat de vrijwilligers niet overbelast worden en dit niet ten koste gaat van de corebusiness van de verenigingen. Dit kan in pilotvorm worden uitgeprobeerd.
Er zijn diverse kansen om als verenigingen samen te werken. De gemeente wil dit graag ondersteunen. De verenigingen zullen wel langdurige commitment en eigenaarschap moeten tonen.
Het team verenigingsondersteuning helpt verenigingen om vitaal te worden of te blijven. Het team verenigingsondersteuning richt haar aandacht vooral op verenigingen die ondersteuning nodig hebben en belangrijk zijn in wijken waar sportdeelname geen vanzelfsprekendheid is. Deze rol kan bij voldoende draagvlak ook regionaal worden uitgebreid.
We gaan actief opzoek naar mogelijkheden om meer financiële mogelijkheden en 'regelruimte' voor verenigingen te creëren. Dit ondersteunt ook de maatschappelijke rol van verenigingen.

Met betrekking tot voetbalaccommodaties zijn duidelijke conclusies te trekken. De ondersteuning van de gemeente richt zich op het creëren van sterke, vitale verenigingen. Dat is in het belang van het voetballandschap in 's-Hertogenbosch. Hiertoe worden vormen van samenwerking ondersteund. De extra capaciteitsbehoefte aan wedstrijdvelden bij sommige verenigingen kan worden opgevangen door samen te werken of door aanvangstijden aan te passen. Het tekort aan trainingsvelden kan niet worden opgelost door het gebruikmaken van elkaars complexen. Daar zou de aanleg van kunstgrasvelden verlichting kunnen bieden. Structurele overcapaciteit wordt verminderd door het uit gebruik nemen van velden.
In beeld is gebracht op welke complexen, gezien huidige ledenaantallen en demografische ontwikkelingen, extra capaciteit nodig is.
De financiële consequenties van de wens tot uitbreiding van trainingscapaciteit dienen samen met de uitkomsten van het onderzoek naar de instandhouding van álle Bossche sportcomplexen, te worden meegenomen bij de integrale afweging voor de voorjaarsnota 2019 en MIP 2019-2022.

7.2 Acties

Op basis van de conclusies en mogelijkheden, worden de volgende acties genoemd die uit te voeren zijn binnen bestaande budgetten:

	Acties	Planning	Wie
2	**Maatschappelijke rol**		
2.1	Beleidsdoelstellingen van sport afstemmen en integreren met andere beleidsterreinen om de maatschappelijke waarde van de sportvereniging beter te benutten en te vergroten.	2017	Gemeente
2.2	Starten met pilot(s) bij verenigingen om de maatschappelijke rol te vergroten en effect op vrijwilligersinzet verder te onderzoeken.	2018	Gemeente verenigingen
3	**Samenwerking**		
3.1	Binnen de bestaande ruimte van team verenigingsondersteuning, de samenwerking tussen verenigingen actiever ondersteunen.	2018	Gemeente verenigingen
3.2	Eigen bijdrage verenigingen voor samenwerkingstrajecten onderzoeken	2018	Gemeente verenigingen
4	**Bestuur & vrijwilligers**		
4.1	Verenigingsondersteuning vooral richten op wijken waar behoud en creëren van vitale verenigingen van sociaal-maatschappelijk belang is.	2018	Gemeente
4.2	Onderzoeken of er kansen liggen voor regionale samenwerking bij verenigingsondersteuning	2018	Gemeente Buurgemeenten Verenigingen
5	**Financiën**		
5.1	Pilots mogelijk maken voor ondernemerschap verenigingen	2018	Gemeente verenigingen
5.2	Effectiviteit huidige jeugdsportsubsidie evalueren	2018	Gemeente verenigingen
5.3	Sportinvesteringsfonds onderzoeken. Afhankelijk van de verdere ontwikkeling zou wellicht een apart raadsvoorstel kunnen volgen	2017-2018	Gemeente verenigingen
6	**Accommodaties**		
6.1	Bij vervanging of vervangende (nieuw)bouw van zowel gemeenschapshuizen als sportaccommodaties, eerst onderzoeken of deze functies zijn te combineren	2017-2018	Gemeente Verenigingen
6.2	Bij het implementeren van de nieuwe omgevingswet en het opstellen van (nieuwe) bestemmingsplannen de mogelijkheden van het gebruik van sportcomplexen vergroten.	2017-2018	Gemeente
6.3	Openbaar gebruik kunstgrasvelden waar mogelijk uitbreiden.	2017-2019	Gemeente verenigingen
6.4	Uitbreiding budget revolving funds onderzoeken. Wanneer hier wijzigingen worden voorgesteld, volgt een apart raadsvoorstel.	2018	Gemeente
6.5	Bij aanleg van nieuwe velden ervaring opdoen met alternatieve soort infill	2019	Gemeente
6.6	Gesprekken tennisverenigingen	2017-2018	Gemeente verenigingen KNLTB
6.7	Regionaal onderzoek hockey	2018-2019	Gemeente Buurgemeenten verenigingen KNHB
6.8	Een aantal wedstrijdvelden bij OSC'45 en CHC vanwege overcapaciteit als wedstrijdvoetbalveld afstoten en/of het onderhoud minimaliseren	2017-2019	Gemeente verenigingen

BIJLAGEN (SEPARAAT TOEGEVOEGD)

I Samenvatting inventarisatie

II Verslag Innovatiecafé 2 juni 2017

III Capaciteitsbehoefte voetbalverenigingen

IV Ontwikkeling capaciteitsbehoefte voetbalverenigingen